

באר ישעקב

גליון נ"ח (שנה ב')
פרשת מקץ תשפ"ד

שיעורי הגאון הגדול מוה"ר רבי יעקב גרינוואלד שליט"א
רב בית המדרש דהסידי בעלזא "זכרון רפאל" בני ברק וחבר הכי"צ דקהל מחזיקי הדת באר"י

בענין עונש בפחות מכן עשרים

מקור הדבר שאין בית דין של מעלה מענישים עד עשרים שנה ⇨ משמעות מרש"י גבי מילה שיש כרת מי"ג שנה ⇨ דעת הרא"ם שנהג עונש בידי שמים באבות אף שלא נצטוו ⇨ דעת הפרשת דרכים שתלוי בחקירה אם יצאו מכלל בני נח לגמרי ⇨ ביאור דעת הרא"ם אם האבות כשרים לשחוט ⇨ מחלוקת האחרונים אם קיים אברהם את התורה לפני שנימול ⇨ דעת החכם צבי שלהלכה פחות מכן עשרים נענש ⇨ ראייה מקטן שהגדיל בין שני פסחים ומשא ומתן בזה ⇨ דעת החתם סופר כהחכם צבי שאין זה להלכה ⇨ דעת הכלי חמדה בזה

כרת, מכל מקום מלקות לא מצאנו אלא בלא תעשה. ובפרט לדעת הרמב"ם (הל' מילה פ"א ה"ב) הסובר שאינו חייב כרת אם לא מל עד שימות, שוודאי לא שייך בזה מלקות.

גם הפרי מגדים בתיבת גמא (חיי שרה אות ב) תמה על הרא"ם, שאין מלקות כלל במצות מילה, ואפילו לדעת הראב"ד (שם) הסובר שמשגיגדיל ולא מל חייב כרת, מכל מקום מלקות אין כאן. והכלי חמדה (חיי שרה אות א) הקשה על הרא"ם מצד אחר, איך פירש בדברי הרמב"ם שכוונתו למלקות, והרי הרמב"ם כתב במפורש 'חייב כרת או מלקות'. עוד הקשה הכלי חמדה, שבעריות לוקא מדינא מצד הלא ולא משום שיש בו כרת.

דעת הרא"ם שנהג עונש בידי שמים באבות אף שלא נצטוו

עוד הקשה המזרחי על מה שדרשו בת ק' כבת כ' לחטא, שאף אמנם שאין בית דין של מעלה מענישים בפחות מעשרים, מכל מקום עונשים שבידי אדם יש גם בפחות מעשרים, ואם כן איך לומדים מזה שהיתה בלא חטא. ותירץ, שמאחר שעדיין לא ניתנה התורה אז, אלא הם קיימו המצוות מעצמם, לכן לא היה נהוג בהם עונשי אדם אלא עונשי שמים בלבד, ולכן מוכח מזה שלא נתחייבה בידי שמים שהיתה נקיה מכל חטא.

אמנם כתב שעדיין קשה, שהרי בשבע מצוות בני נח הוזהרו אף לפני מתן תורה, ובהם חייבים עונש בידי אדם, ואם כן איך למדו שהיתה בלא חטא, והניח קושיא זו בצריך עיון.

'במדבר הזה יפלו פגריכם' וגו' 'מבן עשרים שנה ומעלה'.

משמעות מרש"י גבי מילה שיש כרת מי"ג שנה

הר"א מזרחי (בראשית כג, א) כתב להקשות על דברי רש"י הג"ל שפירש מה בת כ' לא חטאה שהרי אינה בת עונשין, מדברי רש"י עצמו בפרשת לך לך על הפסוק (בראשית יז, יד) 'וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו ונכרתה', דהיינו משהגיע לכלל עונשין. והוא מבן י"ג שנה ומעלה, הרי שחייב בכרת מבן י"ג. וכן הרמב"ם (הל' איסורי ביאה פ"א ה"ג) כתב, שכל אשה אסורה מן העריות, אם היתה בת שלש שנים ויום אחד ומעלה, גדול הבא עליה חייב מיתה או כרת או מלקות. וסתם גדול הוא מבן י"ג שנה, ומוכח שבית דין של מעלה עונשין מבן י"ג כמו בית דין של מטה.

וכתב המזרחי לתרץ, שמה שכתבו שם שחייב כרת, היינו רק לענין לחייבו מלקות, שכל חייבי כריתות לוקין ונפטריין מידי כריתתן (ראה מכות כג). ומלקות ודאי יש גם בפחות מבן עשרים, שעונש בידי אדם הוא מבן י"ג.

אולם תירוץ זה נראה דחוק, שהרי מלקות הוא עונש בפני עצמו, ונוהג אף בלאוין שאין בהם כרת, ואם כן ודאי לוקה מבן י"ג, ומדוע הוצרך לתלותו בכרת. ובשו"ת חכם צבי (סי' מט) הביא את דברי הרא"ם, ותמה עליו שבכתוב מפורש כרת ולא מלקות, ואיך אפשר לומר שכוונת רש"י למלקות. ועוד הקשה, היכן מצאנו שיש מלקות במצות מילה שהיא מצות עשה, שאף על פי שחידשה התורה שיש בה

מקור הדבר שאין בית דין של מעלה מענישים עד עשרים שנה

כתב רש"י על הפסוק (בראשית כג, א) 'ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים', 'לכך נכתב שנה בכל כלל וכלל, לומר לך שכל אחד נדרש לעצמו, בת ק' כבת כ' לחטא, מה בת כ' לא חטאה שהרי אינה בת עונשין, אף בת ק' בלא חטא'. ומקורו בבראשית רבה (נח, א). ומה שכתב שאינה בת עונשין, הכוונה משום שאין בית דין של מעלה מענישים לפני עשרים שנה.

מקור הדברים שאין מענישים בפחות מבן עשרים, מבואר בגמרא (שבת פט:), שלעתיד לבא כשיאמר הקב"ה ליצחק בניך חטאו, ישיב לו יצחק כמה שנותיו של אדם שבעים שנה, 'דל עשרין דלא ענשת עליהו' וכו'. וברש"י שם (ד"ה דל) כתב, שכן מצינו בדור המדבר (במדבר יד, טז), שלא ענש הקב"ה אלא מעשרים שנה ומעלה. וכן מבואר גם במדרש תנחומא (קרח, א) גבי קרח ועדתו (והובא ברש"י במדבר טז, כז), 'בא וראה כמה קשה מחלוקת, שהרי בית דין של מטה אין עונשין אלא עד שיביא שתי שערות, ובית דין של מעלה עד עשרים שנה, וכאן אבדו אף יונקי שדים'.

עוד מצאנו בירושלמי (ביכורים פ"ב ה"א), שלמדו שם שעונש כרת היינו שמת לחמשים שנה, מזה שנאמר (תהלים צ, י) 'מי שנותינו בהם שבעים שנה, 'צא מהן עשרים שנה, שאין בית דין של מעלה עונשין וכורתין, נמצאת אומר המת לחמשים שנה מת בהיכרת'. ומבואר שם שכן מצאנו בדור המדבר, שנאמר (במדבר יד, טז)

אין להם שערות. ולפי פירושו, אין להוכיח כלל ממדרש זה שעד עשרים שנה אין בית דין של מעלה מענישים.
(ב) וראה בפרדס יוסף (תחילת פרשת חיי שרה), שהביא מדרשים ומקורות נוספים, שאין בית דין של מעלה מענישים עד עשרים שנה.

אחר כך סימנים שנעשה גדול על ידי זה, אינו נעשה גדול למפרע, אלא עד עכשיו היה קטן. ואם כן שרה עד עשרים שנה קטנה היתה ואינה בת עונשין, וזהו כוונת המדרש 'בת ק' כבת כ' לחטא'. ועיין שם מה שמבאר עוד מה שאמרו 'בת כ' כבת ז' ליפוי', שהוא גם כן להוכיח שלא הביאה סימנים, והוא על פי המבואר בסנהדרין (כא). שבנות ישראל

(א) אמנם התבואות שור בספרו בכור שור (שבת פט:). כתב פירוש חדש בדברי המדרש בת ק' כבת כ' לחטא, שאין הכוונה כלל למה שפירש רש"י שעד בת כ' אינה בת עונשין. אלא הפירוש הוא, על פי מה שאמרו ביבמות (סד). ששרה אילונית היתה. ושם (ס). מבואר, שמי שלא הביא שערות עד עשרים שנה קטן הוא, ולדעת שמואל שם אף אם יביא

דעת החכם צבי שלהלכה פחות מבין עשרים נענש

בעצם הענין שאמרו חז"ל שאין פחות מבין עשרים נענש בבית דין של מעלה, האריכו האחרונים אם קיימא לן כן. והחכם צבי (סי' מט) כתב שאין זה להלכה, ודוחה כל הראיות שהביאו המפרשים. שמטענת יצחק ד'ל עשרין שנין דלא ענשת עלייהו אין להוכיח, שאין זה אלא דברי אגדה ואין למידיים מזה להלכה. וגם מה שמצינו בדור המדבר שלא נענשו בפחות מעשרים, אפשר שזהו דווקא בעונשי שעה, ולא בעונשים הנהגים לדורות בעובר על אחת ממצוות התורה, שאם לא כן נאמר שגם ביותר מבין עשרים אינו חייב כרת, כמו שלא נענשו בדור המדבר לאחר שישים שנה.

באופן אחר כתב החכם צבי, שמא דווקא בעולם הזה אין מענישים אותו, אבל בעולם הבא נענש אפילו פחות מבין עשרים. וכן כתב בשו"ת נודע ביהודה (מהדו"ת י"ד סי' סקד¹, וראה עוד שם או"ח סי' ח). עוד כתב החכם צבי, שאפשר לומר שנענש אחר שנעשה בן עשרים, על מה שעבר בהיותו פחות מעשרים, אם לא ישוב עד אז. וסברא זו כתב גם בספר נחל אשכול (תחילת הלכות מילה), שלאחר עשרים נענש על העבר.

ראיה מקטן שהגדיל בין שני פסחים ומשא ומתן בזה

החכם צבי שם כתב להוכיח, שכבר מבין י"ג חייבים כרת, מהמבואר בפסחים (צג). שרבי הסובר שפסח שני רגל בפני עצמו הוא וחייבים כרת על הראשון ועל השני, הוא לשיטתו בגר שנתגייר בין שני פסחים וכן קטן שהגדיל בין שני פסחים שחייב לעשות פסח שני. ומוכח שגם קטן שהגדיל בין שני פסחים ולא עשה פסח שני חייב כרת, אף שהוא רק בן י"ג שנה.

אמנם לכאורה יש לדחות ראיה זו, ששם לא נזכר בפירוש על קטן שהגדיל שחייב כרת, אלא שחייב בפסח שני. וזהו רבי לשיטתו ששני רגל בפני עצמו הוא, ואף מי שלא היה מחויב בראשון חייב בשני. ומה שאמר רבי חייב כרת על השני אינו מוסב על קטן שהגדיל. ועיין רש"י שם (ד"ה חייב) שביאר הנפקא מינה בכך שחייבים כרת על השני, בשגג בראשון והזיד בשני, וכן בגר שנתגייר בין שני פסחים, ולא הזכיר רש"י קטן שהגדיל, ומשמע כנ"ל.

ובהגות מבעל השואל ומשיב (שנדפסו בסוף שו"ת חכם צבי) העיר על דברי החכם צבי, שמפורש בדברי הרמב"ם בפירושו המשניות (סנהדרין פ"ז מ"ד), שמפי השמועה למדנו שהקב"ה לא יעניש החייב כרת אלא אחר עשרים שנה, ומשמע שהרמב"ם נקט כן להלכה. עוד מציין

ואם לא יקיימו אחת מכל המצוות יענשו על זה, יש ליישב מה שיש להקשות בדברי המזרחי עצמו במקום אחר (בראשית לו. ב. הובא בפרשת דרכים דרוש ראשון), שמבאר איך יתכן שאכלו השבטים אבר מן החי כמו שטען יוסף ולא קיימו את התורה, וכתב שהשבטים אכלו אבר שתלשו מבהמה מפרקסת לאחר שנשחטה כראוי, שזה מותר לישראל כיון שבשחיטה תליא מילתא.

ומדבריו אלו מוכח לכאורה, שלדעתו היה לאבות דין ישראל ואפילו לקולא, אלא שיוסף טעה בזה. וקשה, שאפילו אם נאמר שהיה להם דין ישראל, מכל מקום הרי לא היו בני זביחה, שכן מה שגוי פסול לשחוט נלמד מ'זבחת ואכלת' (דברים כז. ז), שרק מי שהוא בר זביחה כשר לשחוט, ואם כן האבות שלא נצטוו, אף שקיימו מעצמם אינם בני זביחה אף אם דינם כישראל, שהתורה לא תלתה דין זה בישראל וגוי, אלא אם הוא בר זביחה.

אך לפי מה שכתב המזרחי כאן מיושב, שמאחר שמצאנו שנענשים על זה אם לא יקיימו המצוות, אם כן קבלתם היא ממש כמו שנצטוו על זה, שאם לא כן אין כאן עונש, ולכן הם בכלל בני זביחה וכשרים הם לשחוט.

לפי זה אפשר לומר שאפילו אם סוברים שאין דינם ממש כישראל, והיה אסור להם להקל בדבר שבן נח מצווה עליו, מכל מקום היו כשרים לשחוט, מאחר שמצאנו שנענשים על זה, ועל ידי קבלתם לקיים המצוות לחומרא הרי הם כמו שנצטוו, לכן הם נקראים בני זביחה.

מחלוקת האחרונים אם קיים אברהם את התורה לפני שנימול

עוד מתבאר מתוך דברי המזרחי, שאברהם ושרה קיימו את התורה אף לפני שנצטווה אברהם על מצות מילה, שהרי שרה בהיותה בת עשרים כבר היתה מחויבת בעונשי שמים אם לא היתה מקיימת אחת מכל המצוות, מאחר שקיבלו עליהם לקיים התורה.

אולם המהרש"א (יבמות ק:) כתב, שלא קיים אברהם אבינו את כל התורה אלא אחר שנצטווה על המילה, ולא קודם לכן, וכמו כל גר שאינו מחויב במצוות עד שנימול². ובזה מיישב מה שנשא אברהם את הגר אף שהיתה מצרית ראשונה. והמהרש"א אכן מציין לדברי המזרחי (בראשית יז. כה), שכתב לבאר מה שלא קיים אברהם מצות מילה לפני שנצטווה, משום שגדול המצווה ועושה, וכתב שמשמע מדבריו שאף קודם המילה קיים כל התורה. וכאמור כן מתבאר גם מדבריו כאן.

ולכאורה יש ליישב, שמאחר שרואים ששרה היתה נקיה מכל חטא מאלו שלא נצטווה עליהם, אם כן כל שכן שלא עברה על שבע מצוות שנצטווה עליהם.

ומדברי המזרחי מוכח שסובר, שהאבות נתחייבו עונש בידי שמים אם עברו על אחת מכל מצוות התורה, אף שלא נצטוו עליהם אלא קיימום מעצמם. והטעם בזה, משום שקבלו את התורה בקבלה גמורה אף להתחייב עליה, אלא שבית דין של מטה אין עונשין על זה.

דעת הפרשת דרכים שתלוי בחקירה אם יצאו מכלל בני נח לגמרי

הפרשת דרכים (דרוש שלישי) חקר בשאלה זו, אם האבות שהיו מקיימים את התורה עד שלא ניתנה, היו נענשים בידי שמים כשלא היו מקיימים את אחת ממצוות ה', או שרק על שבע מצוות שנצטוו עליהם נענשו, אבל לא בשאר מצוות שלא נצטוו עליהם כלל. והביא את דברי המזרחי הנ"ל הסובר שעונשי שמים נהגו באבות אף בשאר מצוות, ואין חילוק בין שבע מצוות לשאר מצוות אלא לענין עונשי אדם. אך הביא שהמהר"ש יפה חולק על המזרחי, ולדעתו אף עונשי שמים לא שייך בהם מאחר שלא נצטוו.

והפרשת דרכים עצמו כתב, שיש לתלות זה בחקירה שדן במקום אחר (דרוש ראשון), אם האבות קודם מתן תורה יצאו מכלל בני נח לגמרי אפילו להקל, או דווקא להחמיר יצאו אבל לא להקל. שאם נאמר שהם כישראל אפילו לקולא, אם כן ודאי נענשים על כל המצוות, שאיך אפשר לומר שמוותר להם להקל בדבר שמוותר לישראל ואסור לבן נח, ובמצוות התורה יהיה הדבר תלוי ברצונם אם ירצו יקיימו ואם לא ירצו לא יקיימו, ומוכרח שמאחר שקיבלו עליהם בקבלה גמורה להיות כישראל הרי נתחייבו בזה לקיימם והם כמצווים, ולכן הם גם בכלל עונשים. אבל אם נאמר שלא יצאו מדין בן נח לחומרא, לא נענשו על שאר מצוות שלא נצטוו עליהם³.

והקובץ שעורים (בבא בתרא אות נד) הביא את דברי הפרשת דרכים, ותמה על זה, איך אפשר לומר שנענשים על כל המצוות מאחר שלא מצינו שנצטוו, ואין שייך עונש בלא ציווי. וביאר שם, שאברהם אבינו נהג בו דין ישראל על ידי המצוות שנצטוו בהם, אף שלא היה מחויב בכל התרי"ג מצוות, כמו שיש לנו דין ישראל על ידי חיוב כל התרי"ג מצוות⁴.

ביאור דעת הרא"ם אם האבות כשרים לשחוט לאור דברי המזרחי שלאחר שקיבלו עליהם הרי הם כמו שנצטוו וחייבים לקיימה,

« « «

כיון שאתה מודקדק כל כך אחר כל מצוות שבתורה אין ראוי שתשב אצל עובדי עבודה זרה, לכן אמר לו לך מארצך. ודבר זה היה כשהיה אברהם בן ע"ה שנה וקודם שנימול.

(ו) עיין שם שציין לדברי החכם צבי, וכתב: 'ולדעתי גם כן לא מסתבר שלא יהיה שום עונש שמים על האדם קודם עשרים שנה, ונמצא עולם הפקר, וירצח את רעהו כשלא יהיו שם עדים וינאף ויעשה כל תועבות השם'.

שאברהם אבינו נצטווה בכל המצוות מהקב"ה, שהרי נאמר (בראשית כו. ה) עקב אשר שמע אברהם בקולי, וכן כד"ק שם מלשונו של רב (יזמא כח:) שאמר 'קיים אברהם אבינו כל התורה כולה עד שלא ניתנה'.

(ה) וכן כתב רבינו עובדיה מברטנורא (עמר נקא בראשית יז. כד), שאברהם אבינו לא קיים את כל המצוות אלא מאז שנימול, ולכן לא מל קודם שנצטווה. אולם יש להעיר שבמדרש תנחומא (לך לך, א) מפורש שאף קודם המילה קיים כל התורה, שמבואר שם שאמר הקב"ה לאברהם,

(ג) ועיין שם שתמה על המזרחי והמהר"ש יפה, שלפי מה שהביא משמם במקום אחר (דרוש ראשון; וראה מה שכתבנו בה בבאר יעקב יריא) הם סותרים דבריהם, שבמקום אחר סובר המזרחי (בראשית לו. ב) שהאבות לא יצאו מכלל בני נח להקל, ואם כן איך כתב כאן שנענשים על כל המצוות. ודעת המהר"ש יפה שם שיצאו מכלל בני נח אפילו להקל, וקשה מדוע תמה כאן על המזרחי, ונקט בפשיטות שאין נוהג בהם עונש על מה שלא נצטוו.

(ד) אך עיין בשי"י קרבן על הירושלמי (קידושין פ"ד הי"ב),

שם לדברי הזוהר הק' (וירא), שיש חיוב כרת מ"ג שנים ואילך.

דעת החתם סופר כהחכם צבי שאין זה להלכה
 גם בשו"ת **חתם סופר** (יו"ד סי' קנה) כתב, שאין זה נכון שפחות מבן עשרים אינו נענש, שלא מצינו כן בש"ס אלא בדרושי אגדה. והפתחי **תשובה** (יו"ד סי' קפה ס"ק ט) והכלי **חמדה** (שם) תמיהו עליו, שודאי מצאנו כן בש"ס, במסכת שבת כנ"ל, וכן בירושלמי מפורש הדבר כאמור. אולם נראה, שכוונת החתם סופר שלא מצינו כן בש"ס להלכה, אלא הובא בש"ס רק בדרושי אגדה ואין למדים מזה. והראיה מדור המדבר, כתב החתם סופר כתב לדחות כהחכם צבי, שאפשר שזה רק בעונשי שעה.

עוד כתב החתם סופר שם, שאין להוכיח משרה, מאחר שזה היה לפני מתן תורה, והכל היה כמצוות שכליות, אבל לאחר מתן תורה חייבים מדין תורה, ובזה גדול מבן י"ג שנה חייב לכל עונשין שבתורה. ולכאורה יש לטעון על דבריו, שהרי בשבע מצוות בני נח היתה חייבת מן הדין, והם כמו שאר מצוות לאחר מתן

תורה. אלא שצריך לומר כמו שכתבנו למעלה, שחז"ל דרשו מזה שלא חטאה בכל שאר מצוות, כל שכן שלא עברה על שבע מצוות בני נח.

דעת הכלי חמדה בזה

הכלי חמדה (שם) כתב להקשות על סברת החכם צבי והנחל אשכול הנ"ל, שאף שאינו נענש כשעדיין לא הגיע לעשרים שנה, מכל מקום כשנעשה בן עשרים נענש על מה שעבר עכשיו, והקשה הכלי חמדה, שהרי בדור המדבר לא נענשו אחר כך אלו שלא היו בשעת החטא בני עשרים, אף שאחר כך במשך הארבעים שנה שהיו במדבר נעשו בני עשרים.

וכתב לבאר, שבאמת מדור המדבר אין ראייה כלל, שהרי העונש היה על שלא רצו ליכנס לארץ ישראל ולכבושה, והפחותים מבני עשרים אינם בני צבא ואם כן אינם בכלל הכיבוש, ולא היו בכלל אלו שחטאו. אלא בהכרח צריך לומר, שהראיה מדור המדבר היא מזה גופא שרואים שאינם בני כיבוש ואינם יוצאים בצבא, ובהכרח שאינם כל כך בני דעת

גמורה, ואם כן יש לומר מסברא שאין שייך בהם עונש בידי שמים.

ולפי זה לא קשה מה שהקשה החכם צבי שנלמד משם שאף בני ששים ומעלה אינם בני עונשים, כפי שמצאנו שלא נענשו בדור המדבר. שגם בהם הטעם שלא נענשו הוא משום שאינם בני כיבוש, אך לא שייך לומר שאינם בני דעת גמורה, אלא משום שכבר עבר כחם. ואם כן עדיין אפשר לומר שלאחר שנעשו בני עשרים נענשים למפרע.

אך במסקנת דבריו כתב הכלי חמדה, שאין מסתבר לומר כן שיענשו אחר שנעשו בני עשרים, ולא משמע כן בדברי חז"ל. ולכן כתב לבאר באריכות, שלעולם פחות מבן עשרים חייב בכל עונשים על פי התורה, שמבן י"ג ומעלה חייב בכל המצוות ונוהגים בו כל העונשים, אלא שהמלאכים בבית דין של מעלה אין נוהגים כן, ובעונש בידי שמים חס הקב"ה עליו, ומוסר דינו לבית דין של מעלה, שהם אינם מענישים למי שפחות מבן עשרים. עיין שם.

(ז) עוד יש להאריך הרבה, במה שדנו האחרונים לפי הסוברים שפחות מבן עשרים אינו נענש בבית דין של מעלה, האם חייב בשוגג בקרבן חטאת, שהרי כל שאין בו כרת אין בו חטאת. ואכמ"ל. ובע"ה עוד חזון למועד.

♦ תמצית השיעור ♦

- ✦ משמעות גמרא שבת שאין הקב"ה מעניש פחות מבן עשרים. וכן מפורש בתנחומא וירושלמי.
- ✦ מרש"י גבי מילה משמע שמ"ג יש כרת. וברא"ם שנתכוון למלקות, והאחרונים דוחים דבריו.
- ✦ ברא"ם שמה שייך לומר בלא חטא, הרי על כל פנים הוזהרו בשבע מצוות. ואולי זה קל וחומר משאר מצוות שלא נצטווה.
- ✦ לרא"ם נהג עונש בידי שמים לכל התורה באבות אף שלא נצטוו. ופרשת דרכים תלה בחקירה אם היה להם דין בני נח לחומר.
- ✦ לקובץ שעורים לא שייך עונש בלא ציווי.
- ✦ ברא"ם משמע שהיה לאבות דין בני זביחה. ומוכן לשיטתו שהקבלה הוא כמו ציווי. ואף אם היו בני נח לחומר היו בני זביחה.
- ✦ לרא"ם אברהם קיים את המצוות עוד קודם שנימול, ולמהרש"א רק משנימול.
- ✦ בחכם צבי שאין למדין מאגדה, ומענישים פחות מעשרים. ועל כל פנים בעולם הבא, או שאחר עשרים נידון גם על קודם.
- ✦ ראיית החכם צבי מקטן שהגדיל בין שני פסחים שלרכי חייב כרת. ויש לומר שכרת אינו מוסב על הקטן.
- ✦ רמב"ם בפירוש המשניות שכרת מעשרים.
- ✦ בחתם סופר שאין למדין מאגדות, ואפשר שזה רק בעונשי שעה, או שזה רק אחר מתן תורה.
- ✦ בכלי חמדה שמה שלא נענשו פחות מעשרים בדור המדבר, משום שלא חטאו, והראיה מכך שאין יוצאים בצבא.
- ✦ למסקנת כלי חמדה גם כשנעשה בן עשרים אינו נענש על קודם, שלמעלה מקילים בזה.

ראור באור התורה

הביאו ברכה לתוך ביתכם - ספרי 'באר יעקב' הנפלאים שיעורים וסוגיות מאור תורתו של עמוד התורה שליט"א אוצרות יקרים מפז מעומקה של תורה - לארכה ולרחבה ערוכים וכתובים בטוב טעם ודעת ובשפה שווה לכל נפש

להשיג בחנויות הספרים המובחרות
 לפרטים נוספים: 053-314-4155

דין מותר השמן של חנוכה כשנתן יותר משיעור

שהדליק נעשה השמן של החצי שעה הראשונה הוקצה למצותו, אבל אין האיסור דבר ידוע, ולכן אפשר לקחת מן השמן כשיעור שהיה צריך לדלוק עד חצי שעה, והשאר מותר, שהרי בדברנו יש ברירה (ראה ביצה לח, רמב"ם הל' תרומות פ"א הכ"א; טור ושו"ע י"ד ס' שלא סעי' יא), ונר חנוכה הוא דרבנן.

כדברים האלו כתב הקול יהודה גם בתשובה להערוגת **הבשם**, ובתשובתו אליו (או"ח ס' רא) הגדיר הערוגת הבשם את החידוש הזה כ'הערה נפלאה'. אך מוסיף שם, שעדיין יש מקום לדברי הפרי מגדים באופן שלא שייך ברירה, שענין 'ברירה' הוא, שאומרים שהוברר הדבר מעיקרא, שאם היה נעשה דבר זה למפרע באופן שזה נעשה עכשיו היה החלק הזה מגיע לכך, כגון באחים שחלקו שאומרים שגם מתחילה היה מגיע חלק זה לזה וחלק זה לזה. והוא הדין אם מדליק מהתערובת שיעור שיצטרף עם מה שכבר דלק לחצי שעה, יש לומר כהקול יהודה, שהוברר הדבר למפרע שגם אם היה דולק מתחילה כחצי שעה, היה דולק החלק שמן הזה. אבל אם לוקח חלק מהשמן ואינו מדליקו, אי אפשר לומר שהוברר הדבר שאם היה דולק היה דולק חלק זה, מאחר שהם שני ענינים נפרדים לגמרי, ולא שייך לומר שעל ידי מה שעושה עכשיו הוברר שגם על ידי מעשה אחר היה מגיע חלק זה לכך.

מעשה נמצא מקום לדברי הפרי מגדים, שצריך לדיני ביטול כדי להתיר התערובת, ואי אפשר להתירו על ידי ברירה, והוא באופן שכבר נתערב אותו שמן בתבשיל, באופן ששוב אינו יכול להדליקו, שוב לא שייך בזה ברירה, שכאמור רק אם יש מקום להדליקו שייך לומר שגם אם היה דולק מתחילה היה דולק חלק זה, ולכן בזה צריך ששים כנגד השמן של איסור שיש בו.

עוד יש להוסיף בזה, שמאחר שכל החידוש לומר בזה ברירה הוא על פי דברי התוספות בתמורה משום נולד בתערובת, אם כן באופן שנתערב תערובת זו של השמן שיש בו קצת מחצי שעה הראשונה וקצת מעוד שמן היתר שהיה מעורב בו ביחד עם עוד שמן היתר, מעתה שוב לא שייך לומר שכשמוציא שיעור הראוי להצטרף מתברר שזו החלק האיסור, שכן על השמן החדש שנוסף אחר כך לא שייך נולד בתערובת, שהרי הוא לא היה בתוך התערובת כשנולד האיסור, ולכן צריך להוציא קודם כשיעור השמן החדש ניתוסף, ורק אחר כך אם מוציא כשיעור הראוי להצטרף לחצי שעה, אפשר להתיר את השאר מדין ברירה (וראה עוד בספר מטה ראובן ס"י יח, מה שכתב ליישב את דברי הפרי מגדים באופן אחר, והבאנו את דבריו בגליון יא).

הנה, לענין מותר השמן של נר חנוכה שהוקצה למצותו, מבואר בשו"ע (סי' תרע"ו סעי' ד) שרק השמן הצריך לשיעור זמן הדלקה שהוא כמו חצי שעה (ראה שו"ע סי' תרע"ב סעי' ב) נאסר, אבל אם נתן הרבה שמן בנר, יותר משיעור קיום המצוה, ונותר לאחר שדלק כשיעור, מותר להשתמש בו לכתחילה.

אמנם כמה אחרונים (מגן אברהם סי' תרע"ו ס"ק י; אליה רבה סי' תרע"ב ס"ק ב) כתבו, שבנותן הרבה שמן בנר יש להתנות שאינו מקצה את השמן אלא לשיעור הדלקה, מאחר שיש פוסקים (ראה בי"ח סי' תרע"ו סעי' ה) שאם נתן יותר מכשיעור ולא התנה, נאסר כל פוסקים, שהכל הוקצה למצותו. אך משמע שכל זה הוא רק לכתחילה, אבל בדיעבד מותר להשתמש בו אם נכבה אחר חצי שעה אף שלא התנה. ודעת **הטורי זהב** (סי' תרע"ב ס"ק א) שאף לכתחילה אין להתנות, שאין אומרים הוקצה למצותו סתמא על השמן שנותר לאחר השיעור.

על פי זה כתב **הפרי מגדים** (שם מש"ז ס"ק א), שאם נתן שמן יותר מכשיעור חצי שעה, אף אם נכבה בתוך זמן החצי שעה, מכל מקום אם יש שיעור ביטול, מתבטל השמן האסור שנשאר מתוך השיעור בשאר השמן שהוא יותר מכשיעור שמותר. וכתב שם, שאם הנר הוא משמן שראוי לאכילה צריך שיהא ששים נגד מה שנשאר בתוך השיעור, אך אם הוא הנר הוא מכלב או שעוה וכדומה שאינם ראויים לאכילה, בטל ברוב אף שהוא לח, ומותר ליהנות מכל הנר.

אולם בשו"ת **קול יהודה** (סעמיהאלי, סי' לג) חולק על הפרי מגדים, שלדעתו אין צריך כאן כלל לדיני ביטול, אלא יש להתיר מצד ברירה. והוא על פי דברי **התוספות** (תמורה ל' ד"ה ואידך), שהקשו שבכל איסור המעורב בהיתר, נסמך על ברירה, ונוציא מתוך התערובת כשיעור האיסור, וכל שאר התערובת היא מותר, משום ברירה, שנתברר למפרע שמה שהוציא הוא האיסור.

וכתבו התוספות שם ליישב: 'ואומר מורי הרמ"ר כלל גדול בדין זה, דודאי כל דבר שהוברר האיסור מתחלה ואחר כך נתערב בהיתר לא סמכינן אברירה, כיון שתערובתו היה באיסור, אבל הני תערובתן בהיתר, כי האיסור לא היה מבורר קודם תערובתו, ולאחר התערובת נולד האיסור, אז סמכינן אברירה'. וכוונתם מבואר **בהתם סופר** (שם) ובטהרת **הקודש** (זבחים עג): שבאופן שהאיסור בא לעולם בתערובת, אין האיסור חל על דבר ידוע, ולכן שייך לומר בזה ברירה, ורק כשהאיסור היה ידוע מקודם בזה לא שייך ברירה.

לאור דברי הרמ"ר אלו כתב הקול יהודה, שהוא הדין בשמן של נר חנוכה, שהאיסור נולד בתערובת, שהרי כל השמן היה מעורב קודם שהדליק, ואחר

תמצית מתוך השיעורים המופיעים בספרי באר יעקב

מן הבאר

בענין טעה ואמר בשבת 'מקדש ישראל והזמנים'

(באר יעקב חלק ב' - פרשת מקץ)

- ✦ אמר בשבת 'מקדש השבת וישראל והזמנים', יש לעיין אם צריך לחזור ולברך 'מקדש השבת'.
- ✦ אמר ביום טוב 'מקדש השבת' ותוך כדי דיבור אמר 'ישראל והזמנים', **לפרי מגדים** לא יצא ולכף החיים יצא.
- ✦ גם לפרי מגדים יש לומר שכאן יצא, שגמר כל הברכה ולא טעה באמצע הברכה.
- ✦ **מהר"י פראג"י** כתב בשבת חול המועד, שאם אמר 'השבת וישראל והזמנים' יצא.
- ✦ מדבריו משמע שלא דווקא בשבת חול המועד, אלא הטעם משום שכבר גמר הברכה.
- ✦ **חדושים ובאורים** מחלק בין שבת חול המועד לכל שבת, וצריך ביאור.
- ✦ ראיית מהר"י מהרשב"א ברכות שאם גמר הברכה לא איכפת לן שממשיך שלא כראוי.
- ✦ **לרמב"ן** שם לכאורה הדבר תלוי בספק הגמרא שם.
- ✦ **רבי שלום שברדון** רצה להוכיח משם שתוך כדי דיבור מועיל גם לקלקל.
- ✦ בעניינינו ודאי יצא, שלא נתכוון לחזור בו, אלא הוסיף בשטף לשונו.

ברכה נאמנה

הננו לברך בזאת ברכת מו"ל טוב נלכבה לכבוד ידידנו חוקר מאור נעלה איש חיל ורב פעלים, אוצר כל כלי חמדה, עסקן דגול לכליל ולפרט גבאי נאמן ומסור בכל לב לאכסניא של תורה - בית המדרש 'זכרון רפאלי'

הרה"ח ר' יצחק זילבר שליט"א

לרגל שמחת אירוסיו בנו החתן חוקר והמופלג כבוד שלום נ"ץ

עב"ג הכלה החשובה שתח"י בת מחותנו החשוב הרה"ח ר' מרדכי אלבום שליט"א יהי רצון שהזיווג יעלה יפה לבנין עדי עד, ויזכה לרוב נחת דקדושה מכל יוצאי חלציו, וזכות התורה תעמוד לו בזה ובבא לכל מילי דמיטב, אמן.

מוזיא טבא וגדא יאה

כוס של ברכה מוגשת בזאת לכבוד ידידנו הנכבד והנעלה, נריב לב ורב חסד כליל המעלות ופאר המדות, אוהב תורה ולומדיה בכל לב ונפש ומאוד שותף נאמן בהפצת תורתו של מורינו הגה"צ שליט"א ועומד לימינו תמיד

הרה"ח ר' אשר רוזן שליט"א

אב"י בעיר בני ברק יצ"ץ

לרגל שמחת אירוסיו בתו הכלה החשובה תח"י עב"ג החתן חוקר והמופלג כבוד מאיר פרסטר נ"ץ

בן מחותנו החשוב ידידנו הרה"ח ר' אהרן שליט"א

יהי רצון שהזיווג יעלה יפה לבנין עדי עד, ויזכה לרוב נחת דקדושה מכל יוצאי חלציו, וזכות התורה תעמוד לו בזה ובבא לכל מילי דמיטב, אמן.